

Nurkhodzha Akbulayev
UNEC

QIRGIZISTAN

İQTİSADİYYATINA

BİR BAXIŞ

Sovet İttifaqının dağılmasından sonrakı son üç onillikdə Qırğızıstan çətin iqtisadi və sosial transformasiyadan keçib. Digər keçid iqtisadiyyatları kimi müstəqillik ilk onillikdə böyük iqtisadi və sosial problemlərlə üzləşdi. Bununla belə, 2000-ci illər nisbi bərpa dövrünün başlanğıcı oldu.

Qırğızıstan regionun digər ölkələri ilə müqayisədə əhali və ümumi daxili məhsula (ÜDM) görə ən kiçik ölkə olsa da, digər ölkələrdən fərqli olaraq daha liberal və açıq yanaşma nümayiş etdirib. Orta Asiya türk dövlətləri arasında BVF-yə ilk üzv olan Qırğızıstan həm də 1998-ci ildə Dünya Ticarət Təşkilatına üzv olan yeganə türk dövləti olub.

Qırğızıstanın coğrafi mövqeyinə görə bəzi üstünlükləri və mənfi cəhətləri var. Ən mühüm çatışmazlıq Qərbdəki əsas iqtisadi mərkəzlərdən uzaqda yerləşən dağlıq coğrafiyaya malik olmasıdır. Qırğızıstan regionun digər ölkələri ilə müqayisədə əhəmiyyətli miqdarda yeraltı sərvətlərə malik deyil, yalnız qızıl mədəni ehtiyatları əhəmiyyətli sayıla bilər. Ona görə də təbii

sərvətlərə görə Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan və Azərbaycan kimi ölkələrlə müqayisə etdikdə sərvət baxımından yoxsul ölkə sayıla bilər. Lakin bu coğrafiyada təbiətin və mədəni turizmin inkişafı üçün əlverişli olan xüsusi ərazilər var.

Qırğızıstanın inkişaf prosesində daha bir üstünlüyü onun islahatçı və açıq fikirli olmasıdır. Regionun digər ölkələri ilə müqayisədə beynəlxalq sistemə inteqrasiya axtarışında və liberal bazar iqtisadiyyatı olmaqda daha iddialı yanaşma nümayiş etdirmişdir.

Qırğızıstanın xüsusilə qızıl mədənləri ölkədə böyük əhəmiyyət kəsb edir, ümumi sənaye istehsalına və ixracına mühüm töhfə verir. Eyni zamanda, ölkə adambaşına düşən gəlirə görə 1374 dollarla ən aşağı gəlirə malik ölkələrdəndir.

Qırğızıstan regionunda Özbəkistandan sonra xarici ticarət kəsiri olan ikinci ölkədir. Qırğızıstanın xarici ticarət strukturu ümumiyyətlə regiona yönəlib. Ancaq qızıl və qiymətli metal məmulatları kimi məhsullarda Qırğızıstanın bölgə xaricindəki ölkələrlə də sıx xarici ticarət əlaqələri var. Xarici ticarətin həcmi ÜDM-ə yaxındır və ölkənin açıqlıq səviyyəsi 99% təşkil edir. Region ölkələri arasında ən yüksək açıqlıq göstəricisi olan ölkə Qırğızıstandır.

*Qırğızıstan
region ölkələri
arasında ən
yüksək açıqlıq
göstəricisi
olan ölkədir.*

Qırğızstanın xarici ticarətində qiymətli metallar başda olmaqla qızıl, tekstil məhsulları, tərəvəzlər, elektrik enerjisi, kerosin, süd və süd məhsulları, meyvələr, qeyri-üzvi kimyəvi maddələr və pambıq lifləri ixracatın əhəmiyyətli komponentlərini təşkil edir. Digər tərəfdən, neft məhsulları və təbii qaz, ikinci əl avtomobillər, geyim və aksesuarlar, dərmanlar, elektrik rabitə vasitələri və cihazları, şəkər, ot və ot məhsulları və buğda kimi məhsullar Qırğızstanın mühüm idxal mallarıdır.

Qırğızstanda birbaşa xarici investisiyalar ÜDM-in 3,1%-nə uyğun olaraq çox aşağı səviyyədədir. Qırğızstanın beynəlxalq sərmayələrin cəlb edilməsində çatışmazlıqlarından biri də regionun digər ölkələri ilə müqayisədə əhalinin sıxlığının az olması və nəticədə bazarın kiçik olmasıdır.

Qırğızstan urbanizasiya nisbəti 37%-lə digər bölgədəki türk respublikaları ilə müqayisədə ən aşağı urbanizasiyaya malik ölkədir. 6,4 milyon əhalinin demək olar ki, üçdə ikisi kənd yerlərində yaşayır. Bu əhali strukturu ÜDM-in tərkib hissələrinə görə kənd təsərrüfatına əsaslanan iqtisadiyyat kimi qəbul edilsə də, 2019-cu ildə kənd təsərrüfatı istehsalının payı tədricən azalaraq 14%-ə düşüb. Ona görə də urbanizasiya olmadan xüsusilə xidmət sektorunun, sonra isə sənaye sektorunun payı artmış, kənd təsərrüfatı istehsalının ÜDM-də payı azalmışdır. Ölkədə istehsal olunan əsas kənd təsərrüfatı məhsullarına taxıl, kartof, tərəvəz, şəkər çuğunduru və çiy süd daxildir.

Əhalinin 63%-i qeyri-şəhərlərdə yaşadığı halda, kənd təsərrüfatında məşğulluğun 20%-dən aşağı olması xidmət və sənaye sektorlarının da kənd yerlərində əhəmiyyətli məşğulluğu təmin etdiyini göstərir. Bununla belə, ölkədə yoxsulluq səviyyəsi 2019-cu ildə 20,1% təşkil edib ki, bunun da 74%-i kənd yerlərindədir.

2020-ci ildə Qırğızstanın sənaye sektorunun ümumi strukturuna nəzər saldıqda, emal sənayesinə qoyulan investisiyaların 82% nisbətində ağırlıqlı olduğu görülür. Bundan əlavə, sənayenin ümumi istehsalında elektrik enerjisi, qaz, buxar və kondisionerləşdirmə sektorlarının payı 12%, mədənçıxarma sənayesinin payı 5%, su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və təkrar emalı sənayesinin payı isə 1 faizə yaxındır. İstehsal sənayesində ən mühüm sahə qida emalı sənayesidir. Bundan əlavə, hazır geyim sənayesi və mədən sənayesi kimi digər alt sektorlar hələ də ölkədə investisiya gözləyən mühüm sahələrdir. Sənaye istehsalında xarici investisiyalar mühüm rol oynayır.

Ölkədə xidmət sektorunun ÜDM-də payı 2000-ci illərdə artmışdır. Sektorun mühüm alt sektorları ticarətdir; avtomobillərin və şəxsi istifadə mallarının təmiridir. 2020-ci ildə bu alt sektor ümumi xidmət sektorunun 74%-ni təşkil edir. Səhiyyə, sosial iş və təhsilin payı kifayət qədər aşağıdır.

Son on ildə müstəqillik əldə etdikdən sonra makroiqtisadi mənzərəsinə nəzər saldıqda, indiki rəqəmlərdə və artım tempində ciddi dəyişiklik olmadığı görünür.